

Міністерство освіти і науки України
Комунальний заклад вищої освіти
“Вінницька академія безперервної освіти”

Кафедра екології, природничих
та математичних наук
Магістерська кваліфікаційна робота на тему:

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
ІЛЛІНЕЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Роботу виконав:
Задубний Віталій Олегович

Науковий керівник:
Шевченко І.А., кандидат
педагогічних наук,
доцент кафедри екології, природничих
та математичних наук
КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Актуальність теми

Зростаюче антропогенне навантаження на природні екосистеми призводить до деградації рослинного і тваринного світу, ландшафтних комплексів, зникнення реліктових і ендемічних видів, збіднення генофонду живої природи. А існуючі стратегії охорони живої природи, спрямовані на індивідуальну й територіальну охорону, не забезпечують відтворення її цілісності та єдності. Ці екологічні функції може виконати природно-заповідна мережа, яка зупинить деградацію екосистем, відтворить природний каркас території шляхом зменшення різних загроз. До складу ПЗФ Іллінецької територіальної громади, який має площу 112 381 га, що становить 4,2% території Вінницької області, входить 15 ПЗОіТ, фактичною площею 1144,82 га, що складає 1,02% від площі громади.

Мета магістерської кваліфікаційної роботи - функціонально-просторовий аналіз природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади для ефективного функціонування екомережі та реалізації стратегії сталого розвитку Вінницької області.

Об'єкт дослідження – існуючі природні (натуральні), природно-антропогенні й антропогенні екосистеми і ландшафти об'єктів і територій природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади.

Предмет дослідження – вплив різних видів діяльності на екосистеми об'єктів і територій природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади.

Завдання магістерської кваліфікаційної роботи:

4

- проаналізувати інформаційні джерела, які стосуються основних цілей, завдань і принципів реалізації сучасних природоохоронних концепцій;
- подати еколого-географічну характеристику Іллінецької територіальної громади;
- провести функціонально-просторовий аналіз природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади для ефективного функціонування екомережі;
- визначити цілісність, функціональну завершеність, структурну репрезентативність, соціальну спрямованість мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади ;
- враховуючи проведені дослідження, запропонувати шляхи оптимізації природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади для реалізації його стратегії сталого розвитку.

Матеріали і методи досліджень. Інформаційною базою 5 досліджень послужили відібрані й опрацьовані матеріали, звіти й доповіді департаментів, державних управлінь, відомств, органів місцевого самоврядування.

Методи дослідження – математико-статистичні (для обробки даних); аналітико-діагностичні; комплексні; ретроспективний і порівняльний аналізи (для виявлення причинно-наслідкових зв'язків); міждисциплінарний; ландшафтно-екологічний і гідроекологічний підходи (для екологічної оцінки ландшафтів); картографічні (для створення карт), моніторингу.

Гіпотеза дослідження полягала в тому, щоб сформувати цілісну, функціонально-завершену, структурно-репрезентативну, соціально-спрямовану мережу територій і об'єктів природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади.

Інноваційність результатів дослідження полягала в тому, що розроблено і науково обґрунтовано функціонально-просторовий аналіз об'єктів і територій природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади. Це дозволить не лише розв'язувати проблеми збереження біотичного і ландшафтної різноманіття, а й постійно надавати систему екологічних послуг місцевому населенню, поліпшувати умови його життя, тим самим закладати підвалини сталого розвитку досліджуваного регіону.

Теоретичне значення дослідження полягало в тому, що здійснено функціонально-просторовий аналіз об'єктів і територій природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади; визначено цілісність, функціональну завершеність, структурну репрезентативність, соціальну спрямованість мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду району; запропоновано шляхи оптимізації природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади для реалізації цілей його сталого розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці плану заходів оптимізації природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади для реалізації цілей його сталого розвитку.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на Міжнародній науково-практичній конференції “Vin Smart Eco” (Вінниця, 2023), на засіданнях круглих столів з питань природозбережувальної роботи (КЗ ВАБО, 2022-2023).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в статті:

Задубний В. Перспективи збереження та відтворення біорізноманіття Іллінецької ТГ. “*Vin Smart Eco*”. За науковою редакцією Мудрака О.В. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (18-20 травня 2023, м. Вінниця, Україна). Вінниця: КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”, 2023. С. 181-184.

Збірник наукових праць

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
“ВІННИЦЬКА АКАДЕМІЯ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ”

Випуск №3(36)

НАУКОВИЙ ВІСНИК

“*Vin Smart Eco*”

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
18-20 ТРАВНЯ 2023 РОКУ

Вінниця
2023

Під час написання першого розділу магістерської кваліфікаційної роботи проаналізовано інформаційні джерела, які стосуються основних цілей, завдань і принципів реалізації сучасних природоохоронних концепцій. Встановлено, що наразі потрібна розробка соціальної проблемно-орієнтованої природоохоронної концепції для оцінки ефективності заповідних територій територіальних громад на засадах імперативу духовного, етичного, естетичного значення. Але при цьому очевидним стає, що структурним компонентом екологічної оцінки заповідного об'єкта має стати економічна, екологічна та соціальна складові його функціонування.

Розподіл площ ПЗФ України за категоріями (на 1.01.2022)

Під час написання другого розділу магістерської кваліфікаційної роботи подано еколого-географічну характеристику Іллінецької територіальної громади – адміністративно-територіальної одиниці у центральній частині Вінницької області (до постанови Верховної Ради України від 17.07.2020), площею – 112 381 га, або 4,2% від її території, що межує з 7 районами, де лісистість становить 18,6%.

В Україні мережа ПЗОіТ на науково-методичних і теоретичних засадах формувалася переважно геоботаніками. Вони виділяли заповідні об'єкти за типом рослинності (наприклад, лісознавці виділяли лісові ділянки, степознавці – степові, геолози – ВБУ тощо). Зараз простежується тенденція комплексного і репрезентативного підходу до виділення ПЗОіТ.

Під час написання третього розділу магістерської кваліфікаційної роботи подана загальна характеристика ПЗОіТ Іллінецької територіальної громади. Проведено функціонально-просторовий аналіз природно-заповідної мережі району за площею. З'ясовано проблеми створення природно-заповідних об'єктів і територій в досліджуваному районі. Визначено шляхи оптимізації природно-заповідного фонду Іллінецької територіальної громади. Визначено, що пріоритетними принципами і підходами оптимізації ПЗОіТ є: екосистемний (за ступенем збереженості екосистем), геоботанічний (за розташуванням ботанічних областей, провінцій, районів), зоогеографічний (за поділом територій і акваторій на райони, що різняться рангом і ступенем реліктовості, ендемізму, особливостями історичного розвитку і розселення їх фауни), фізико-географічний (за розташуванням фізико-географічних зон, країв, областей), містобудівний (за розташуванням елементів селитебних ЛК), гідрологічний (за басейновим принципом управління), агроекологічний (за можливістю збереження БР в агроландшафтах), адміністративно-територіальний (за адміністративним поділом території), історико-культурний (за важливістю збереження пам'яток містобудування й архітектури, археології, історії, монументального мистецтва і сакральних ландшафтів). Зважаючи на те, що більшість ПЗОіТ району представлені типовими лісовими об'єктами, доцільно використовувати лісотипологічні підходи до оцінювання компонентів заповідних об'єктів та їх формування.

Запропоновано стратегію розвитку району з позицій функціонально-просторового аналізу його ПЗФ і таких стратегічних завдань: 1) охорона еталонних широколистяних, хвойних і мішаних лісів у поєднанні з ділянками лучної і прибережно-водної рослинності; 2) створення належних умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в натуральних умовах з дотриманням певного режиму охорони; 3) розробка і впровадження нових методів охорони природних ЛК; 4) реалізація комплексу заходів, які забезпечують довговічність лісових насаджень в умовах значних рекреаційних навантажень; 5) здійснення традиційного природокористування

Висновки

1. Проаналізовано цілі, завдання, принципи і підходи реалізації природоохоронних концепцій. 13
Встановлено, що охорона біотичних ресурсів і ландшафтного різноманіття потребує встановлення особливого режиму охорони на окремих територіях.
2. Встановлено, що нормальне функціонування і самовідновлення біосфери в будь-якому регіоні можливе лише за умови наявності в ньому не менше 10-15% площі, зайнятої природно-заповідними територіями. Під час проведених досліджень з'ясовано, що у Іллінецькій територіальній громаді, що має площу 112 381 га (4,2% від території області), фактична площа ПЗФ становить 1144,82 га, що складає 1,02% від його загальної площі, що є недостатнім для цієї території.
3. З'ясовано, що в Іллінецькій територіальній громаді знаходяться 12 заповідних об'єктів (3 ботанічних заказників, з них 1 загальнодержавного значення; 2 ландшафтні заказники; 1 орнітологічний; 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення; 5 пам'яток природи, з них 3 – ботанічні, 2 – гідрологічні).
4. Аналіз структури ПЗФ Тульчинського району показує, що його кількість об'єктів є досить малою. Числові показники ПЗФ і дана ситуація відповідає критичному рівню заповідності території району. Категоріальна структура ПЗФ Тульчинського району є неоптимальною і не забезпечує ефективне збереження біотичного і ландшафтного різноманіття краю. В структурі представлено лише 7 категорій заповідності і це, показує, що категоріальна структура ПЗФ не повністю охоплює рівні збереження БР в районі. Переважна більшість категорій заповідності перебувають лише на місцевому рівні охорони і лише 2 – на загальнодержавному рівні.

Геологічна пам'ятка природи місцевого значення «Іллінецький кратер»

**Ботанічний заказник
загальнодержавного значення
«Дашівський»**

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!